

הקלטת ראיון שישודר בשבת

הרב אודי שורץ, רס"ן

עוזר הרב הראשי לצה"ל

א. השאלה ההלכתית

קצין בכיר בצה"ל, העוסק בתפקיד משמעותי ורגיש בעל ממשקים בין לאומיים, נתבקש על ידי אחת מרשתות הטלוויזיה להתראיין באמצע השבוע לתוכנית מיוחדת שתשודר בשבת, ותעסוק בפעילות צה"ל ביהודה ושומרון. הקצין פנה אל הרבנות הצבאית, וביקש לברר האם מותר להשתתף בראיון כזה.

במקרה אחר, שאל קצין צעיר האם יותר לו להתראיין לתוכנית הרדיו "ולנו יש פלאפלי", העוסקת בראיונות אישיים עם משרתי קבע צעירים בצה"ל, ומשודרת בגלי צה"ל בשבת אחר הצהריים.

אף ששתי השאלות עוסקות לכאורה בעניין אחד, השבנו לקצין השני בשלילה, ולקצין הראשון בחיוב (בהגבלות מסוימות). כדי להבהיר את החילוק וההבחנה בין המקרים, אבקש להציג את החששות ההלכתיים הכרוכים בראיון שישודר בשבת, ואת פתרונותיהם.

ב. לפני עור, מסייע וזילותא דשבת

השאלה שלפנינו איננה חדשה, וכבר דנו בה גדולי פוסקי הזמן. לפני למעלה מ-40 שנה פנה עורך הדין יעקב בר אור אל הגרש"ז אויערבך (שידור רדיו חוזר בשבת", תחומין כרך י"ז, עמוד 13 ואילך), ובפיו שאלה זו. עורך הדין בר אור השתתף דרך קבע בתוכנית "בית המשפט" ברדיו. התוכנית נתנה למאזינים רקע והסבר אודות פרשיות פליליות מסקרנות מהארץ ומחו"ל. מלכתחילה שודרה התוכנית בימות החול, אך לאחר מכן ביקשו העורכים לעבור לשדרה בשבת. עורך הדין בר אור פנה לגרש"ז אויערבך בשתי שאלות: ראשית, האם הוא רשאי להקליט לכתחילה תוכנית שתשודר בשבת; ושנית, האם עליו להתנגד לכך שתוכנית שכבר שודרה במהלך השבוע, תשודר בשידור חוזר בשבת.

השואל הדגיש בשאלתו, שאם הוא לא ישתתף בתוכנית, ישתתף בה משפטן אחר, כך שאין באפשרותו לבטל את עצם קיומה או שידורה בשבת. משמעות הדברים מבחינה הלכתית היא, שאין כאן איסור "לפני עור לא תתן מכשול", הקיים רק כאשר המכשיל מאפשר את העבירה, ובלעדיו לא היתה מתקיימת: ראשית, מסוגלים המאזינים להאזין לרדיו לכל תוכנית שהיא, דהיינו שמדובר על מצב המוגדר מבחינה הלכתית כ"חד עברא דנהרא", כלומר כאיסור נגיש וזמין לכל מי שירצה לעבור עליו; ושנית, התוכנית המשפטית הזו עצמה תשודר בלאו הכי, וישתתף בה משפטן אחר. לפיכך, השתתפותו של עורך הדין בר אור היא לכל היותר "מסייע ידי עוברי עבירה", שאיסורו מדרבנן, ובוודאי איננה בכלל "לפני עור לא תתן מכשול".

הגרש"ז אויערבך השיב בשלילה. באשר לשאלה הראשונה, קבע הגרש"ז שעליו להתנות

תנאי מפורש שהתוכנית תשודר אך ורק בימות החול. אם בקשה זו תידחה, עליו לבטל את השתתפותו בתוכנית. הגרש"ז מתייחס לכך שהשידור לא יבטל כליל ועתיד להשתתף בו משפטן אחר, אך דוחה שיקול זה ומסביר:

גם יש חששא רחוקה שאולי ישנם יחידים אשר יפתחו את מקלט הרדיו בשבת אך ורק בגלל שדור זה.

כלומר, אין זה מדויק שחילול השבת יתקיים בלאו הכי, משום שכלל שהמראויין מוצלח ומעניין יותר, כך יש סיכוי שצופים או מאזינים רבים יותר יבקשו ליהנות מן השידור.

הגרש"ז השיב בשלילה גם על השאלה השנייה. לדבריו, אם ידוע בוודאות שהתוכנית תשודר בשידור חוזר בשבת, אין להקליטה מלכתחילה. זאת ועוד, אם מדובר על תוכנית שהוקלטה בעבר ושודרה ביום חול, וכעבור מספר שנים מבקשת המערכת לשדרה בשידור חוזר בשבת, יש להדגיש לפני השידור שהתוכנית הוקלטה ביום חול. הגרש"ז נימק את פסקו זה במשפט קצר אחד:

הנימוקים: כבוד שבת, חשש קטן לחלול השם, ולהרחיק לזות שפתים.

בדבריו הקצרים פונה הגרש"ז לסוגיה הלכתית שונה מזו שהוזכרה לעיל. נראה שלדעתו אכן שיקולי לפני עור ומסייע ידי עוברי עבירה אינם עומדים במוקד הדיון. החשש המרכזי יותר הוא החשש מפני הפגיעה בכבוד השבת, ומפני העובדה שאדם שומר מצוות לוקח חלק במערך תקשורת הפועל תוך חילול שבת. בכך יש גם לזות שפתיים על המשתתף בתוכנית, ובמידה מסויימת גם חילול השם.

הגרש"ז חזר על דבריו גם בתשובה נוספת ומפורטת יותר, שעוסקת בשימוש ברדיו וברמקול בשבת (שידורי רדיו בשבת", תחומין כרך ט"ז, עמוד 15 ואילך). בתוך דבריו שם הוא מעיר:

כמו כן יש לדון, היות שלצערנו הגדול נמצאים כמה יהודים שהם מחללי שבת, ויש מהם שפותחים את הרדיו ומדליקים את כל המנורות שבה רק בגלל השדורים העבריים, ונמצא שאם המשדר הוא יהודי הרי הוא עובר בלאו ד"ולפני עור לא תתן מכשול", כי אותם האנשים אשר עינים להם ולא יראו את אור התורה עוורים הם והמשדר מכשיל אותם. ואם אמנם פשוט הוא שאין כאן ממש עבירת לאו, אחרי שיש לתלות שהשידורים הם בשביל נכרים ועוד טעמים אחרים, עם כל זאת מסייע ידי עוברי עברה מיהו הוה, ומכוער הדבר לעשותו. וגם קרוב לודאי שכמה מלאכות דאורייתא ודרבנן, הנעשים במשרדי השידור ע"י יהודים, היו נמנעים ע"י ביטול השידורים העבריים בשבתות ויו"ט.

בדבריו כאן נראה שדווקא השיקול של מסייע ידי עוברי עבירה הוא השיקול המרכזי יותר, ואולם גם כאן לא נמנע מלהזכיר ש"מכוער הדבר".

מבלי להזכיר תשובות אלה של הגרש"ז, שלפחות אחת מהן היתה בכתב יד עד שפורסמה בתחומין, פסק כך גם תלמידו הגדול הגר"י **נויבירט** (שמירת שבת כהלכתה לא, כה):

אסור לפרסם כל מודעה ומאמר בעתון העומד להופיע בשבת, וכן אסור להכין הקלטה

במכשיר הקלטה, על-מנת שתשודר בשבת. ולכן אסור להתראיין לרדיו וכדו' או להכין מופע שישודר בשבת.

בנוגע למודעה שתפורסם בעיתון, מתבסס הרב נויבירט על תשובה בשו"ת **חלקת יעקב** (או"ח סו), אך הנידון שם שונה, משום שדובר שם על מודעה בעיתון שידפס בליל שבת ויופץ בשבת בבוקר, והתשובה נסובה בעיקר סביב אמירה לנכרי מערב שבת, שיבצע מלאכה בשבת עצמה. בנוגע להקלטת הראיין ושידורו בשבת, הרב נויבירט אינו מציין מקור כלשהו, ואינו מתייחס לטעם האיסור. כפי שראינו, ניתן לאסור זאת מצד לפני עור או מסייע, אך האיסור הנראה מרכזי יותר הוא מצד הפגיעה בכבוד השבת.

גם **הגר"ע יוסף** סבור היה שיש להחמיר בעניין זה, אלא שכמו הרב נויבירט סתם אף הוא את דבריו במשפט קצר ולא פירש את טעמם. אגב דיון כללי בשאלה האם ראוי להקליט שירי קודש ופרקי חזנות, כתב הגרע"י (יביע אומר, או"ח ג, טו) :

לא אריך למעבד הכי להעביר הד קולו בתקליטים, משום דחיישינן לתקלה... וביותר יש לחוש שישתמשו גם כן בתקליטים אלו בשבתות וימים טובים.

הגרע"י מניח בפשטות, ומבלי לציין מקור, שאסור להקליט דיסק שישמע ברדיו בשבת, ולדעתו זהו שיקול מרכזי להימנעות גורפת מעצם הקלטת הדיסקים ופירסומם בשווקים. כידוע, נהגו רבים להקליט שירי קודש, אך בנו של הגרע"י, הראשל"צ הגר"י יוסף, כתב (ילקוט יוסף שבת, כרך ה', רדיו ורס קול בשבת, סעיף י"ג) שהנוהגים כן ידגישו על גבי העטיפה, שאסור בשום פנים ואופן להשמיע את ההקלטות בשבת.

עמדה ברורה זו התקבלה על ידי משיבים נוספים, שנדרשו לעניין ראיונות שישודרו בשבת, ואסרו זאת: הרב דוד סתיו ("צולם ביום חול, שודר בשבת", נקודה 211 (שבת תשנ"ח), עמוד 52 ואילך) הסיק שאין איסור לפני עור בראיין כזה, אך אסר זאת משום זילותא דשבת; הרב יובל שרלו (בתשובה באתר מורשת)⁷² אסר להקליט תוכנית טלוויזיה העוסקת בקירוב רחוקים, בטענה ש"יש לקרב ליהדות דרך מצוות ולא דרך עבירות" ועוד כהנה⁷³.

ג. זילותא דשבת – האיסור, ודרכי היתר

דברים דומים לאלה של הגרש"ז אויערבך והגר"ע יוסף כתב **הגרא"י ולדנברג** (ציץ אליעזר, חלק ג, טז). הוא ערך קונטרס ארוך מאוד בעניין הפעלת הרדיו בשבת, ובתוך דבריו התייחס לשאלה האם מותר לתחנת רדיו לפעול בשבת בעזרת "שעוני שבת" באופן אוטומטי וללא מגע יד אדם.

72 <http://shut.moreshet.co.il/shut?id=9655>

73 כאן המקום להעיר, שגם בית המשפט העליון – להבדיל – נדרש לשאלה זו, בפסיקה הידועה בשם "בג"ץ מצפה כרמים" (בג"ץ 1514/01). הרשות השנייה הקליטה ראיין עם תושבים צעירים מן היישוב הדתי מצפה כרמים, והתכוונה לשדר את הראיין בשבת. המרואיינים טענו שהולכו שולל, והם אינם מוכנים בשום אופן שהראיין ישודר בשבת. השופט אהרן ברק דחה את העתירה, וקבע שכל עוד לא הותנה בפירוש מצד המרואיינים שהם מסרבים לשידור התוכנית בשבת, רשאית הרשות השנייה לשדר את התוכנית. השופט דליה דורנר חלקה על דבריו של השופט ברק, וטענה שיש להתחשב ברגשות המרואיינים ולמנוע את השידור. לבסוף, התקבלה עמדתו של ברק ברוב של שניים נגד אחת.

במצב כזה אין כל איסור על המשדרים, ואולם עלולה להיות בזה הכשלת המאזינים. הרב ולדנברג נוקט מדיניות דומה לזו של הרב אויערבך:

במקרה שקיימת תחנת רדיו שעובדת אוטומטית, אעפ"כ היה ג"כ מקום גדול לדון לאסור השמעת התכניות משום אוושה מילתא ועובדין דחול, מכיון שבדרך כלל כידוע, במקום הזה של האולפן והמשדר על כל סידורי השידור כפי שנעשים בכל ימות החול, נעשים ונסדרים על ידי מלאכות האסורות בשבת, וא"כ איכא מתוך כך בהמשכת סידור כזה בשבת, אף אי לו היו יכולים לסדר מבלי שיעברו על מלאכות האסורות, משום זילותא דשבת ויו"ט, והרבה מצינו בחז"ל שחששו משום אוושה מילתא וזילותא.

גם כאן, כאמור, אין מדובר על איסור מצד "לפני עור לא תתן מכשול", אלא על חשש גורף יותר לכבוד השבת ולזילותא דשבתא. הרב ולדנברג מבהיר, שההחלטה לאסור דבר מה משום זילותא דשבת איננה "גזירה חדשה" שהוא גוזר מדעתו, אלא יסוד הלכתי מוצק:

ואין לזה שייכות לכלל המקובל שאין לנו לגזור גזירות מדעתנו, ואין מוסיפין על הגזירה, כי בכגון דא מצינו הרבה בדברי הפוסקים שגזרו משום זילותא דשבתא ועובדין דחול בגוונים שונים.

אחד המקורות המרכזיים בעניין זילותא דשבת מצוי בסוגיה במסכת ביצה (כה, א), שם למדנו:

ואין יוצאין בכסא אחד האיש ואחד האשה.

ופירש שם רש"י:

דהוי דרך חול, ואיכא זילותא דיום טוב.

המונח "זילותא דשבת" (או זילותא דיום טוב) לא הובא להלכה כלשונו ברמב"ם, בטור או בשולחן ערוך, ואולם כפי שכותב הרב ולדנברג הפוסקים האחרונים אסרו פעולות שונות בטענה שיש בהן משום זילותא דשבת. כך, למשל, ביאר המגן אברהם את פסק הרמ"א (או"ח רנב, ה; מ"א שם ס"ק כ) שלא להפעיל ריחיים מערב שבת שימשיכו לטחון באופן אוטומטי בשבת, משום שיש בכך השמעת קול וזילותא דשבת. בהקשר אחר, כתב הרמ"א עצמו (דרכי משה, או"ח רנג, ז) שאין להתיר שימוש נרחב יתר על המידה בגוי של שבת – משום זילותא דשבת.

דיון רחב בעניין זילותא דשבת נוגע להצטרפות לנסיעה ברכבת או בתחבורה ציבורית במקום שהם מופעלים על ידי אינם יהודים. מזה כ-200 שנה שגדולי הדורות אסרו זאת, בטענה שאף אם הנוסע אינו מבצע כל פעולה אסורה בשבת (כגון שהרכב נוסע בלאו הכי או מונהג על ידי נכרי, וכן אינו יוצא מתחום שבת) הרי שיש בכך משום זילותא דשבת. כך, למשל, כתב בשו"ת פני יצחק (או"ח חלק ה, סימנים א-ב)⁷⁴:

מכל מקום נראה לעניות דעתי דאכתי יש לאסור לישראל לרכוב בהם בשבת ויום טוב, משום דחיישינן לזילותא דשבת ויום טוב דעביד בהו כעובדין דחול, דכמעשהו בחול כך

74 המחבר הוא רבי יצחק אבולעפיה, בן דורו של החתם סופר; וראה עוד על כך בשו"ת חתם סופר, ו' צ"ז; שו"ת אגרות משה, יורה דעה א' מ"ד; שו"ת ציץ אליעזר, א' כ"א; ולעומתם בשו"ת משפטי עוזיאל א', אורח חיים ט'; חזון עובדיה שבת כרך א', הלכות המפליג בספינה וההולך בשיירה.

מעשהו בשבת... ותו דאשכחן ברייתא ערוכה אין יוצאין בכסא ופירש רש"י ז"ל משום דמתחזי כדרך חול... וחיישינן לזילותא דיום טוב.

אף אנו ברבנות הצבאית נדרשנו בהרחבה לשאלה זו של הצטרפות לנסיעת היתר בשבת לצורך תפילה במניין או סעודת שבת: מצד אחד, הנסיעה מתבצעת בכל מקרה, וכשמדובר על רכב כבד שאינו יוצא מחוץ לתחום שבת, הרי שמצד המצטרף היא אינה כרוכה באיסור כלשהו; אך מצד שני, עצם העובדה שאדם נוסע בשבת שלא לצורך מבצעי – יש בכך זילותא דשבת. ההכרעה בעניין זה מורכבת, ומשתנה בין מקרה אחד למשנהו, כמבואר בתורת המחנה (פרק לו, תשובה ו).

דוגמה נוספת וקרובה לענייננו קשורה להפעלת אתרים לממכר חפצים באינטרנט. האתרים פועלים, דרך כלל, בשבת ובחול ונשאלת השאלה האם בעל האתר אינו עובר משום לפני עור. הגר"ש דייכובסקי ("האינטרנט בהלכה", תחומין כרך כ"ב, עמוד 325 ואילך) התחבט בכך, לאור שאלת זילותא דשבת:

הרי, שגדולי זמנינו התחבטו מאוד בנושא זה. הם לא מצאו הבחנות ברורות... גם ענין הפעלת אתר אינטרנט בשבת אינו ברור. יש בו צדדים להקל, כיון שלא נעשית פעולה מכוונת להפעלת האתר בשבת - האתר פועל ממילא גם בימות החול - וגם משום שהכל יודעים, שפעולת האתר היא אוטומטית לחלוטין. מאידך גיסא, יש כאן פרהסיה גדולה, ויש חשש לזלזול בקדושת שבת... סוף דבר, לא ניתן לאסור השארת אתר אינטרנט פתוח בשבת, אולם יש בכך בוודאי טעם לפגם.

שוב לענייננו. כפי שנוכחנו לדעת, הפוסקים נקטו שהקלטת ראיין שישודר בשבת כרוכה אף היא בזילותא. אלא, שדווקא הגדרה זו עשויה גם לפתוח פתח לקולא. זאת, משום שאותה הסוגיה במסכת ביצה, האוסרת לצאת בכסא ביום טוב, מוסיפה וקובעת:

ואם רבים צריכים לו - מותר.

רש"י שם פירש, שצריכים לו לבית המדרש, ואולם המאירי כתב:

ולא סוף דבר שצריכין לו לדרוש וללמד, אלא אף לאיזה דבר.

ונראה בביאור הדבר, שהיות והמושג זילותא דשבת הוא מושג רחב, שאינו מוגדר ומבורר, יש לחשב בכל מקרה לגופו הפסד מצוה כנגד שכרה, ולבחון האם "זילותא" שתיגרם כתוצאה מהימנעות מפעילות מסוימת לא תהיה חמורה יותר. כך, למשל, בעניין הצטרפות לנסיעה בתחבורה ציבורית שכבר הזכרנו לעיל, כתב הגרע"י (חזון עובדיה שם, הערה 14) כי יש מקום להקל בדבר כאשר מדובר על מוהל שנוסע בתחבורה ציבורית לברית מילה, או על רופא שנוסע לעבודתו. אכן, בכל הצטרפות לנסיעה בשבת יש חשש זילותא, ואולם ישנם שיקולים הלכתיים שעשויים לגבור על חשש זה.

ואמנם, הרב ולדנברג (ציץ אליעזר שם) אכן רמז לאפשרות להקל בדבר גם בנוגע להקלטת תוכנית רדיו:

אלא שבמקום הכרח וצורך רב יש לדון להקל בזה... ולכתחילה יש לנהוג איסור בכל מקום שיש לחוש להשמעת קול, מיהו במקום פסידא יש להקל דכן עיקר לדינא.

סתם הרב ולדנברג ולא הגדיר מהו "מקום הכרח וצורך רב", שבו ניתן לדון ולהקל. דברים מפורשים יותר כתב הגרנ"א רבינוביץ ("שואל כענין", סעיף ג', הדרום כרך ט"ו, עמוד 120 ואילך), בנוגע לאיש ציבור שנתבקש להקליט ביום חול ראיון טלוויזיה שישודר בשבת, וקיים סיכוי סביר שהראיון יגן על פרנסתם של מאות יהודים שומרי שבת. הרב רבינוביץ' סוקר את הצדדים לאיסור, אך מסיים וכותב:

אלא שמשום גודל הצורך והפסד של רבים... אולי יש להתיר על ידי שיעמידו שלט במקום בולט שייראה משך כל התכנית, ובו יבואר שהתכנית הוסרטה ביום חול, מפני שאסור לישראל להופיע ביום השבת.

אם כן, צורך חיוני לרבים מאפשר להקל בעניין זילותא דשבת, אם אמנם ממזערים את הזילותא, ומדגישים שהתכנית צולמה ביום חול.

ד. סיכום ומסקנה

לעניות דעתי, המסקנה העולה מן הדברים מחייבת להבחין בין שתי השאלות שבהן פתחנו. הקלטת ראיון לתוכנית בידור, או אפילו תוכנית חינוך, בגלי צה"ל, אסורה באופן חד משמעי מפאת כלל השיקולים שהוזכרו לעיל. על כן, השבנו לאותו קצין ששאל על כך שאסור לו להתראיין לתוכנית, ואף פעלנו אל מול דובר צה"ל לדחות את התוכנית כולה לצאת השבת, כדי שלא להעמיד אנשי קבע שומרי שבת במצב בעייתי.

מצד שני, באשר לראיון מקצועי בענייני יחסים בין לאומיים מפיו של גורם צבאי בכיר – יש להתלבט. גם כאן, פשטות הדברים היא שהדבר אסור, וכפי שנקטו הפוסקים הנ"ל, ובעיקר שבעצם השותפות בקיומה של תקשורת המונים בשבת – יש בה "חשש קטן לחילול השם", כפי שהגדיר זאת הגרשז"א. ברם, אם עמדתו המקצועית של המרואיין היא, שהשתתפותו בתוכנית עשויה לתרום לתרומה **חשובה ומהותית** לביטחון המדינה ולתדמיתו של צה"ל, דומני שניתן להכליל זאת בהיתר של "הרבים צריכים לו", ולהתיר זאת כפי שהתיר הרב רבינוביץ'. אמנם, גם באותם מצבים ייחודיים שבהם הדבר יותר, חשוב יהיה לציין לאורך המשדר כולו שהוא צולם ביום חול. ושמא אדרבה, דווקא כיתוביות כאלה לאורך המשדר יעוררו מחשבות על השבת בקרב הצופים, שייתפעלו מאותו קצין המקפיד להתראיין בימות החול בלבד, והיה זה שכרנו.